

Op welke leeftijd lijken kinderen het meest op hun ouders?

Cultuurparticipatie tussen zes en achttien jaar

Ineke Nagel¹

Summary

At what age do children resemble their parents the most? Participation in high culture between the ages of six and eighteen

Differences in cultural participation are strongly associated with the cultural behaviour of the family of origin. This article analyses how the similarity in high culture participation between parents and their children varies with the age of the children. We use data from Dutch representative household surveys (AVO), containing information on both children and their parents in the same household. By pooling data from several years we are able to distinguish between the effects of age and cohort. The results show a maximum association between parents and their offspring when the children are ten years old. After that age the resemblance goes down. However, at age eighteen there still is a positive association between parents' and children's cultural participation.

1. Inleiding

In een oriënterende studie onder 18 scholieren stelt De Waal (1989) vast dat deelname aan hogere cultuur niet bepaald behoort tot de favoriete activiteiten van jongeren. Sterker nog, zij concludeert dat het bezoeken van musea, klassieke concerten en theater onder jongeren een statusverlagende bezigheid is. Zelfs jongeren die altijd met hun ouders naar musea en concerten gingen, stoppen hiermee op het moment dat ze niet meer gedwongen worden door hun ouders. Ondanks de waarschuwende woorden van de onderzoekster zelf over de reikwijdte van haar conclusies, heeft het rapport veel aandacht gekregen in de pers (*de Volkskrant* 21-4-1989; *NRC Handelsblad* 20-4-1989).

De Waal is niet de enige die beweert dat er een generatieconflict bestaat. Haar constatering dat jongeren zich verzetten tegen de cultuur van hun ouders, past in het hardnekkige beeld van de adolescentie als een periode van verzet en recalcitrantie (Dornbusch, 1989). Jongeren zouden zich samen met hun generatiegenoten afzetten tegen hun ouders door hun eigen tegencultuur te vormen die zich onderscheidt van die van de ouders (Coleman, 1961). In het veronder-

stelde 'parent-peer'-conflict botsen de meningen van ouders en hun kinderen en laatstgenoemden zouden daarbij de kant kiezen van hun leeftijdgenoten (Van Wel, 1993).

Empirisch onderzoek heeft echter aangetoond dat het beeld van de adolescentie als een periode van verzet genuanceerd dient te worden (Dornbusch, 1989; Jennings & Niemi, 1968). De meeste auteurs zijn het er inmiddels over eens dat er geen sprake is van een 'conflict' tussen de generaties, dat jongeren in het algemeen goed met hun ouders kunnen opschieten (De Hart, 1992; Van Wel, 1994), dat de meningen van ouders en vrienden niet per definitie uit elkaar lopen (Brittain, 1963), en dat over zaken die met de toekomst te maken hebben, zoals opleiding en werk, jongeren vooral naar hun ouders luisteren en niet naar hun vrienden (Brittain, 1963; Davies & Kandel, 1981; Meeus, 1990; Sebald, 1986). Kortom, er is geen overtuigend bewijs voor een diepgeworteld en algemeen geldend generatieconflict (Roe, 1994).

De Waals constatering dat jongeren van cultureel actieve ouders zich onttrekken aan culturele activiteiten, wekt ook verwondering gezien bevindingen uit eerder onderzoek naar cultuurparticipatie. Juist op het gebied van cultuurdeelname komt herhaaldelijk het cultureel gedrag van de ouders als een belangrijke determinant naar voren (De Jager, 1967; Ganzeboom & De Graaf, 1991; Van Eijck, 1996). Zelfs de grote verschillen tussen hoger en lager opgeleiden zijn voor een deel terug te voeren op verschillen in culturele activiteiten in het milieu van herkomst. De samenhang tussen de cultuurparticipatie van ouders en kinderen is niet alleen sterk wanneer deze wordt berekend op basis van wat door de respondent gerapporteerd wordt over de culturele socialisatie in het gezin van herkomst, maar ook wanneer de ouders zelf vragen hebben beantwoord over hun cultuurparticipatie (Ganzeboom & Nagel, 1995). De steeds weer gevonden sterke samenhang wijst op een grote en langdurige invloed van vroege culturele socialisatie in het ouderlijk gezin. Dit gegeven is voor het eerst bestudeerd door De Jager (1967).

Deze bevindingen laten echter de mogelijkheid open dat De Waal gelijk heeft en dat op het gebied van cultuurparticipatie wel degelijk een generatieconflict bestaat. De gevonden sterke effecten van het ouderlijk milieu op de cultuurparticipatie berusten in de meeste gevallen op een steekproef van volwassen personen. Wanneer deze personen zich in hun jeugd tijdelijk hebben onttrokken aan het ouderlijk voorbeeld, blijft dat in een cross-sectionele steekproef van volwassen respondenten onzichtbaar.

Grootschalige onderzoeken naar de cultuurparticipatie van jongeren laten echter ook een sterke samenhang zien tussen de cultuurparticipatie van ouders en opgroeiende kinderen (De Haan & Knulst, 2000; Ganzeboom, Nagel & Damen, 2001; Ganzeboom, Haanstra, Van Hoorn, Nagel & Vingerhoets, 2001; Voorpostel & Van der Lippe, 2001). Over het verloop van de gelijkensis tussen ouders en kinderen, in het bijzonder of deze een tijdelijke inzinking kent, valt echter weinig af te leiden, omdat het onderzoek een beperkte leeftijdsgroep beslaat (Ganzeboom e.a., 2001a, 2001b; Voorpostel e.a., 2001) of omdat jongeren van uiteenlopende leeftijden als gezamenlijke categorie bestudeerd worden (De Haan e.a., 2000).

1.1 Probleemstelling

Het rapport van De Waal (1989) roept de vraag op hoe de invloed van het ouderlijk milieu op de deelname aan hogere cultuur van hun kinderen verandert in de aanloop naar volwassenheid. We weten dat cultuurparticipatie van de ouders een belangrijke determinant van cultuurparticipatie is. Op welke leeftijd de invloed van de ouders maximaal is, is echter onbekend.

In dit artikel gaan we na hoe de invloed van het ouderlijk milieu op de participatie in hogere cultuur varieert in de periode dat kinderen bij hun ouders wonen. We gebruiken hiertoe gestapelde cohortgegevens uit de sinds 1979 gehouden vierjaarlijkse Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoeken (AVO) (SCP 1979-1999). Het AVO is een huishoudensenquête waarbij ouders en hun thuiswonende kinderen vanaf zes jaar zijn ondervraagd, onder andere over hun bezoek aan musea, monumenten, toneel, cabaret, klassieke concerten, ballet en mime. De AVO-bestanden zijn uitstekend geschikt om de effecten van het ouderlijk milieu te bestuderen, omdat ze geen retrospectieve vertekening kennen. Ouders en (ook jonge) kinderen zijn immers afzonderlijk bevraagd over hun actuele culturele gedrag. Een voordeel van het stapelen van AVO-bestanden is bovendien dat leeftijd- en cohorteffecten onderscheiden kunnen worden. Via de herhaaldelijke metingen van dit grootschalige surveyonderzoek worden geboortecohorten, weliswaar steeds gerepresenteerd door andere personen, over de tijd gevolgd en zodoende op opeenvolgende momenten in de levensloop in beeld gebracht.

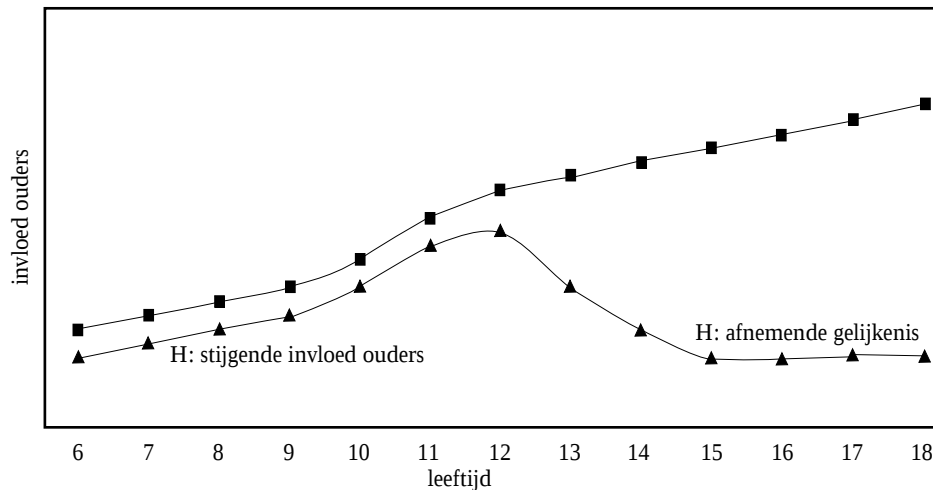
De centrale vraag in dit artikel luidt: *Hoe varieert de gelijkheid in participatie in hogere cultuur tussen ouders en hun kinderen in de leeftijd van zes tot achttien jaar?*

2. Hypotheses

De keuze van jongeren voor culturele activiteiten komt tot stand binnen de contexten van het ouderlijk milieu en van school. Op jonge leeftijd zijn kinderen voor hun cultuurparticipatie vrijwel volledig afhankelijk van wat hun door hun ouders wordt aangeboden. Cultureel actieve ouders zullen hun jonge kinderen niet altijd meenemen, omdat die nog te jong zijn, en de voorstellingen te laat of te moeilijk. Naarmate de kinderen ouder worden, vormen het tijdstip en de inhoud naar verwachting minder een belemmering. We verwachten dan ook dat tot ongeveer twaalf jaar de gelijkheid tussen ouders en kinderen alleen maar groeit. De hypothese luidt: *De gelijkheid in de cultuurparticipatie tussen ouders en kinderen stijgt tussen zes- en twaalfjarige leeftijd.* Vanaf twaalfjarige leeftijd zijn jongeren beter in staat om zelfstandig aan cultuur deel te nemen. De inhoud van het cultuuraanbod wordt beter begrepen en het tijdstip van de voorstellingen en de afstand tot culturele instellingen vormen naar verwachting in mindere mate een drempel om cultuur te bezoeken. Daarnaast zijn er aanwijzingen dat kinderen naarmate ze ouder worden, vaker via school in aanraking komen met cultuur. Op basisscholen vinden de meeste culturele activiteiten plaats in de hoogste klassen (Van Grinsven & Kommer, 2000). School wordt bovendien door tien- tot vijftienjarigen veel vaker genoemd als reden voor museum- en monumentenbezoek dan door jongere kinderen (De Haan, 1997). Kortom, vanaf ongeveer twaalfja-

rige leeftijd zijn jongeren voor cultuurparticipatie steeds minder aangewezen op hun ouders. Over de vraag in hoeverre kinderen zich dan nog iets van hun ouders aantrekken zijn verschillende verwachtingen te formuleren. Deze zijn afgebeeld in figuur 1.

Figuur 1: Hypotheses in beeld gebracht

2.1 Groeiende-gelijkenishypothese

De meeste auteurs kennen ouders een centrale rol toe als het gaat om de socialisatie van nieuwe generaties. Over de vraag hoe veelomvattend het ouderlijk gezin is ten opzichte van andere socialiserende instanties en hoe lang ouders een directe invloed blijven uitoefenen op hun kinderen, verschillen de standpunten.

Auteurs met traditionele opvattingen over socialisatie zijn uitdrukkelijk van mening dat de socialisatie vanuit het ouderlijk gezin belangrijker is dan andere (meestal latere) vormen van socialisatie (De Jager, 1967; Musgrove, 1971; Ritchie & Koller, 1964). De zogenoemde primaire socialisatie binnen het gezin (De Jager, 1967) is zo belangrijk omdat deze een breed scala aan opvattingen en gedragingen omvat, lange tijd duurt (tot het uit huis gaan en wellicht nog langer), en plaatsvindt in een informele, veilige setting, waarbij individuen voortdurend persoonlijk worden aangesproken op hun gedragingen. Volgens deze auteurs kunnen andere sociale groepen wel invloed uitoefenen, maar wordt deze invloed gemakkelijker weer tenietgedaan door andere invloeden, met name vanuit het gezin. De impact van het gezin is volgens deze auteurs dan ook veel groter dan die van alle andere sociale groepen. Een geslaagde socialisatie leidt tot een grote en langdurige gelijkenis tussen ouders en kinderen (De Jager, 1967; Ritchie e.a., 1964), ook in de adolescentie (Musgrove, 1971).

Afgaande op deze auteurs volgen kinderen die zelf over hun vrije tijd beschikken, hierin het ouderlijk voorbeeld. Kinderen van cultureel actieve ouders blijven uit eigen beweging participe-

ren in hogere cultuur, ook wanneer ze niet altijd meer meegaan met hun ouders. Omdat ze bovendien het culturele aanbod (waar hun ouders naar toe gaan) steeds beter begrijpen, verwachten we een toename in de gelijkenis tussen ouders en kinderen. De *groeivende-gelijkenishypothese* luidt: *De gelijkenis in de cultuurparticipatie tussen ouders en kinderen stijgt tussen twaalf- en achttienjarige leeftijd.*

2.2 Afnemende-gelijkenishypothese

Volgens De Waal (1989) treedt er bij jongeren die van huis uit gewend waren om in cultuur te participeren, een generatieconflict op. Zij stoppen met cultuurdeelname zodra ze daartoe niet meer worden gedwongen. Jongeren van lagere onderwijstypen houden zich sowieso afzijdig van kunst op grond van 'klassenmotieven' (De Waal, 1989, p. 11): kunst hoort niet thuis in hun sociaal milieu. Hoger opgeleide jongeren daarentegen zouden kunst veeleer afwijzen vanwege 'generatiemotieven' (De Waal, 1989, p.11): deelname aan cultuur is iets wat oudere mensen doen. Zij sluiten echter niet uit dat zij, wanneer zijzelf 'oud' zijn, wellicht ook tot het cultuurpubliek zullen gaan behoren. Voor deze laatste groep jongeren zou de afwijzing van hogere cultuur slechts tijdelijk zijn. Wanneer de 'moeilijke leeftijd' voorbij is, zouden ze weer net zoveel aan hogere cultuur deelnemen als bij hun sociale herkomst 'hoort'.

Ook in recente opvattingen over socialisatie klinken twijfels door over de allesoverheersende invloed van de ouders en worden vraagtekens geplaatst bij de vroege kristallisatie van gewoonten en ideeën (Brim & Kagan, 1980; Glass, Bengtson & Chorn Dunham, 1986; Niemi & Hepburn, 1995). Tegenover het traditionele beeld dat het ouderlijk milieu dominant is, wordt de opvatting geplaatst dat attitudes veranderbaar zijn en beïnvloed worden door andere sociale groepen (Lau, Jacobs Quadrel & Hartman, 1990; Miller & Sears, 1986). In de adolescentie zouden leeftijdgenoten aan belang winnen (Elkin & Handel, 1978).

Beide theoretische uitgangspunten voorspellen tijdens de adolescentie een afname in de gelijkenis tussen ouders en kinderen (hoewel de voorspellingen uiteenlopen over het verloop van de gelijkenis wanneer de adolescentie voorbij is). De *afnemende-gelijkenishypothese* luidt dan ook: *De gelijkenis in de cultuurparticipatie tussen ouders en kinderen neemt af tussen twaalf- en achttienjarige leeftijd.*

De vraag is vervolgens hoe sterk de verwijdering tussen generaties in deze leeftijd fase is. Als er sprake is van een ernstig generatieconflict, kan de invloed van de ouders zo sterk afnemen dat deze zelfs negatief wordt. Anderzijds betekent het gegeven dat jongeren zich meer dan voorheen de mening van leeftijdgenoten aantrekken niet automatisch dat ze zich afkeren van hun ouders. Omdat jongeren vrienden kiezen die op hen lijken wat betreft leeftijd, sociaal-economische status, interesses en toekomstplannen (Berndt, 1982; Roe, 1994), verloopt invloed van de ouders gedeeltelijk indirect via leeftijdgenoten. Hun invloed in de leeftijd van twaalf tot achttien jaar is dan weliswaar tanende, maar blijft wel bestaan.

3. Data en methoden

3.1 Data

De gegevens zijn afkomstig uit het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek (AVO), dat sinds 1979 om de vier jaar gehouden wordt (SCP 1979; 1983; 1987; 1991; 1995; 1999). De AVO-vragenlijsten bevatten acht bruikbare items over cultureel uitgaansgedrag. Ontwikkelingen over de levensloop worden bestudeerd door de cross-sectionele databestanden te stapelen. Dit kan doordat gegevens uit de genoemde jaren sterk overeenkomen. Op deze manier worden cohorten elke vier jaar van de levensloop in beeld gebracht en kunnen leeftijd- en cohorteffecten onderscheiden worden.

Het AVO is een huishoudensenquête: de vragenlijsten zijn ingevuld door alle leden van een huishouden van zes jaar en ouder. Kinderen onder de zestien jaar krijgen daarbij een andere (jeugd-) versie van de vragenlijst voorgelegd dan volwassenen. De vragenlijst voor de jeugd is een beperkte versie van die van de volwassenen, waardoor sommige variabelen voor kinderen onder de zestien jaar ontbreken. De overige vragen zijn op dezelfde manier gesteld als die aan volwassenen, behalve dat de jeugd met 'je' in plaats van 'u' wordt aangesproken.

De AVO-gegevens lenen zich goed voor onderzoek naar de samenhang tussen de culturele activiteiten van ouders en de cultuurparticipatie van hun (thuiswonende) kinderen. Doordat het AVO een huishoudensenquête betreft, zijn zowel gegevens van ouders als van thuiswonende kinderen (vanaf zes jaar) bekend. Thuiswonende kinderen zijn vanaf achttien jaar echter vaker laag-opgeleide jongens uit recente geboortecohorten (zie bijlage 1). Omdat de oorzaken van selectie van invloed kunnen zijn op de cultuurdeelname en op de samenhang tussen de cultuurdeelname van ouders en kinderen, beperken we de analyses tot jongeren van onder de negentien jaar. Vanaf negentien jaar stijgt het percentage uitwonende kinderen boven tien procent (zie bijlage 1).

Koppeling van gegevens van ouders en kinderen en samenvoeging van de gegevens uit de surveys van zes jaren levert na selectie op geldige waarden een databestand op van ruim 18.000 thuiswonende kinderen afkomstig uit ruim 10.000 huishoudens met een of twee ouders.

3.2 Operationalisatie

Cultuurdeelname van ouders en kinderen

De afhankelijke variabele is de deelname aan hogere cultuur van jongeren van zes tot achttien jaar. Bestudeerd wordt hoe de cultuurparticipatie van jongeren afhangt van die van de ouders. Onder hogere cultuur verstaan we bezoek aan: toneel, cabaret, klassieke concerten en opera, ballet, mime, musea, monumenten, galleries. Tabel 1 geeft het percentage deelnemers aan deze cultuurvormen weer onder ouders en kinderen. In de analyses gebruiken we de zes categorieën (vier bij monumentenbezoek) waarin de bezoekfrequentie gemeten is. We maken bij de analyses een onderscheid in bezoek aan podiumkunsten en museum- en monumentenbezoek.² Deze clustering wordt bevestigd door de resultaten van een factoranalyse, zowel bij ouders als bij kinderen (zie bijlage 2). Deze vormen van cultuur onderscheiden zich met name door het tijdstip

van deelname (en het zelf kunnen bepalen daarvan), en de mogelijkheden voor combinatie met andere activiteiten. Museum- en monumentenbezoek lijkt wat dat betreft wat toegankelijker te zijn voor kleine kinderen. Verwacht kan worden dat de invloed van de ouders op jonge leeftijd hier groter is dan bij de deelname aan podiumkunsten. Verschillende verwachtingen over het leeftijdsverloop in de gelijkenis tussen ouders en kinderen na twaalfjarige leeftijd hebben we echter niet.

De indexen voor podiumkunstenbezoek en museum- en monumentenbezoek bestaan uit het gemiddelde van de (percentielscores van de) afzonderlijke cultuurvormen, waarvan vervolgens opnieuw de percentielscore is berekend. De cultuurparticipatie van de ouders is vervolgens gedeeld door 100 en gecentreerd. Met percentielscores worden variabelen van intervalniveau gecreëerd, die per cultuurvorm aangeven of een persoon relatief veel of weinig aan de activiteit deelneemt. Het bezoek aan verschillende cultuurvormen – ook wanneer die in verschillende eenheden gemeten zijn – laat zich daardoor goed vergelijken en een gemiddeld bezoekcijfer wordt niet gedomineerd door veelvoorkomende culturele activiteiten. Het gemiddelde ligt bij percentielscores altijd op 50 percentielpunten.

Tabel 1: Bezoek aan podiumkunsten, musea- en monumenten onder jongeren van zes tot achttien jaar en hun ouders
Percentage dat ten minste eenmaal per jaar deelneemt

	Vaders	Moeders	Kinderen
Samenvattende index podiumkunstenbezoek:			
Toneel	21	27	29
Cabaret	12	13	5
Klassieke concert/ opera	13	16	7
Ballet	2	4	5
Mime	1	1	3
Minimale N	17.056	18.182	18.272
Cronbachs alfa ^a	0,54	0,57	0,43
Correlatie vaders en moeders: 0,72			
Samenvattende index museum- en monumentenbezoek ^b :			
Monumenten	46	47	47
Museum	34	37	46
Galerie	17	21	
Minimale N	17.056	18.182	13.909
Cronbachs alfa ^a	0,69	0,69	0,65
Correlatie vaders en moeders: 0,73			

^a Op basis van percentielscores van de variabelen in vier of zes categorieën

^b Museumbezoek ontbreekt in AVO79 voor jongeren tot 16 jaar. De index museum- en monumentenbezoek heeft betrekking op AVO83 t/m AVO99.

Bron: Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 1979, 1983, 1987, 1991, 1999 (SCP)

Het onderscheid in podiumkunsten en museum- en monumentenbezoek maakt het mogelijk effecten van cultuurparticipatie van de ouders binnen en buiten dezelfde discipline te bestuderen. Samenhang tussen gedrag van ouders en kinderen binnen dezelfde cultuurvorm is de meest directe maat voor gelijkenis en weerspiegelt zowel het resultaat van culturele socialisatie door de ouders als het socialisatieproces zelf. De samenhang laat gedeeltelijk zien in hoeverre kinderen (nog) met hun ouders meegaan naar musea, theater en concerten. Effecten van cultuurparticipatie van de ouders in de andere cultuurvorm zijn te interpreteren als daadwerkelijke cultuuroverdracht vanuit de ouders.

Opleidingsniveau van ouders en kinderen

Het opleidingsniveau van de kinderen is een statuskenmerk van de jongeren zelf. Het opleidingsniveau van de ouders wordt in de analyses opgenomen als extra indicator voor het cultureel klimaat in het ouderlijk gezin. Omdat de metingen voor het opleidingsniveau in de verschillende AVO-bestanden uiteenlopen, zijn bij jongeren tot zestien jaar nauwelijks verschillen in opleidingsniveau te achterhalen. Vanaf zestien jaar is het opleidingsniveau gemeten in zeven categorieën. Vervolgens zijn percentielscores berekend: voor het opleidingsniveau van de kinderen per leeftijd en per geboortjaar; voor het opleidingsniveau van de ouders per geboortecohort (in vier gelijke periodes). De scores geven daarmee het opleidingsniveau aan ten opzichte van anderen uit hetzelfde geboortecohort en bij kinderen ook van dezelfde leeftijd. De opleidingsvariabelen zijn ten slotte gedeeld door 100 en gecentreerd.

Cohort en leeftijd

De stapeling van AVO-bestanden uit verschillende jaren maakt het mogelijk effecten van geboortecohort en leeftijd van elkaar te onderscheiden. De metingen in de zes jaren kunnen worden opgevat als geboortecohorten die, weliswaar gerepresenteerd door steeds verschillende personen, iedere vier jaar in beeld gebracht worden. De geboortecohorten zijn niet helemaal evenredig vertegenwoordigd (tabel 2). Van de oudste cohorten (1961-64) en de jongste (1990-93) bestaat slechts één meetmoment, terwijl geboortecohorten 1973, 1977 en 1981 vier keer ondervraagd zijn. Het aantal jongeren in elke leeftijdscategorie is wel ongeveer gelijk (N variërend tussen 1351 en 1504). Doordat het gaat om een beperkte leeftijdsgroep waarvan de representanten over een periode van twintig jaar gevolgd zijn, is de correlatie tussen leeftijd en geboortjaar niet zo sterk, namelijk $-0,49$.³ Geboortecohort en leeftijd worden in de analyses weergegeven in jaren.

Voor het begin- en eindpunt van de adolescentie zijn geen vaststaande leeftijdsgrenzen. In de hypothesen is uitgegaan van twaalf jaar als begin. In de analyses is nagegaan of een eventueel omslagpunt in culturele belangstelling op precies twaalfjarige leeftijd of juist een jaar eerder of later gelegd moet worden.

Tabel 2: *Verdeling geboortecohorten onder jongeren van zes tot achttien jaar in de steekproef.*
Percentages

Geboortjaar 1961 - 1964	7,0
Geboortjaar 1965 - 1969	17,7
Geboortjaar 1970 - 1974	23,7
Geboortjaar 1975 - 1979	18,4
Geboortjaar 1980 - 1984	16,6
Geboortjaar 1985 - 1989	12,5
Geboortjaar 1990 - 1993	4,2
N	18.589

Bron: Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 1979, 1983, 1987, 1991, 1999 (SCP)

Controlevariabelen

In de analyses worden kenmerken van beide ouders afzonderlijk gemodelleerd. In eenoudergezinnen is de waarde van het ontbrekende ouderkenmerk opgevuld met de waarde van het aanwezige ouderkenmerk. We controleren daarom voor het gegeven dat 8,4 procent van de kinderen afkomstig is uit een eenoudergezin. Daarnaast nemen we sekse op in de analyses. De steekproef bestaat voor 48,7 procent uit meisjes.

3.3 Methode

Als indicator van de gelijkenis tussen ouders en kinderen worden ongestandaardiseerde multiële regressiecoëfficiënten berekend. De standaardfouten worden geschat via de Huber/White/sandwich-methode (Huber, 1967) om te corrigeren voor het gegeven dat de waarnemingen van kinderen binnen huishoudens niet onafhankelijk van elkaar zijn. Regressiecoëfficiënten geven aan in hoeverre de cultuurparticipatie van de kinderen samenhangt met die van de ouders. Dit hoeft niet te betekenen dat ouders en kinderen in absolute zin een gelijke mate van cultuurbezoek laten zien. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat volwassenen in het algemeen vaker cultuur bezoeken dan kinderen. Een multiële regressiecoëfficiënt maakt duidelijk dat, ook al ligt de bezoekfrequentie van zes- tot achttienjarigen in absolute zin lager dan die van hun ouders, deze varieert al naargelang de deelname van de ouders.

De gepresenteerde leeftijd- en cohorteffecten zijn geschat via gebroken regressiecoëfficiënten (splines) (Gould, 1993). Het totale leeftijdsbereik van zes tot achttien jaar is hierbij opgedeeld in segmenten en voor elk van de segmenten is het lineaire effect van leeftijd geschat, waarbij de effecten van leeftijd op de grenzen van de segmenten samenvallen. Gebroken regressiecoëfficiënten hebben als voordeel dat het snel inzichtelijk is op welke punten leeftijd- en cohorteffecten eventueel een omslag vertonen.

4. Resultaten

In het vervolg bespreken we eerst het basismodel met alleen hoofdeffecten⁴ en we onderzoeken daarna hoe de cultuurparticipatie in de levensloop van zes tot achttien jaar verandert onder invloed van kenmerken van de ouders.

4.1 Het basismodel

Leeftijdeffecten

In tabel 3 staan de geschatte leeftijdeffecten in podiumkunstenbezoek en museum- en monumentenbezoek weergegeven, gecontroleerd voor geboortecohort en overige variabelen. De leeftijdeffecten zijn geschat via gebroken regressie. De regressiecoëfficiënten in deze tabel geven aan hoeveel percentielpunten de cultuurparticipatie stijgt bij een eenheid verandering in de onafhankelijke variabele. De constante geeft de deelname aan op tienjarige leeftijd. Kijken we eerst naar het bezoek aan podiumkunsten dan zien we dat dit in de leeftijd zes tot tien jaar ieder jaar met 1,9 percentielpunt stijgt (op een schaal van 1 tot 100) om op tienjarige leeftijd uit te komen op 46,2. Tussen tien en twaalf jaar blijft de deelname op gelijk niveau. Na twaalfjarige leeftijd daalt deze weer, namelijk met 1,2 percentielpunt per jaar. Dit gaat door tot zestienjarige leeftijd, wanneer het bezoek aan podiumkunsten weer iets toeneemt.

Bij museum- en monumentenbezoek stijgt deelname tot twaalfjarige leeftijd, eerst met 1,8 percentielpunten per jaar en tussen tien en twaalf jaar met 0,8 percentielpunt, en deze daalt na die leeftijd weer even sterk als zij tussen zes- en tienjarige leeftijd gestegen was.

Geboortecohort

Het effect van geboortjaar op deelname aan podiumkunsten kent een omslagpunt in het jaar 1972. Onder jongeren die voor die tijd geboren zijn, neemt de cultuurparticipatie in elk nieuw cohort een klein beetje af. Jongeren die in 1972 geboren zijn, zijn ongeveer 7,5 percentielpunten minder cultureel actief dan jongeren uit het begin van de jaren zestig. Echter, na 1972 neemt het bezoek aan podiumkunsten met elke nieuw geboortecohort weer licht toe. Dit geldt niet voor museum- en monumentenbezoek. Dit vertoont over de gehele periode een dalende trend die vanaf 1975 minder sterk is dan daarvoor. Elk nieuw geboortecohort bezoekt tussen zes- en achttienjarige leeftijd minder musea en monumenten dan voorgaande cohorten. Dit komt ook naar voren in De Haan (1997).

Sekse

Meisjes zijn cultureel actiever dan jongens. Dit blijkt ook uit De Haan en Knulst (2000) die (een deel van) dezelfde data (AVO95) analyseren. Ook zij vinden dat de verschillen bij podiumkunsten groter zijn dan bij museum- en monumentenbezoek.

Tabel 3: *Bezoek podiumkunst, musea- en monumenten door jongeren van zes tot achttien jaar. Best passende basismodel*
Ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten en t-waarden (cursief) (gecorrigeerd voor geclusterde waarnemingen)^a

	bereik variabele	podiumkunsten		musea en monumenten	
		b	t	b	t
Leeftijd 6 tot 10 ^b	(-4 - 0)	1,93	11,4 **	1,82	12,9 **
Leeftijd 10 tot 12	(0 - 2)	0,55	1,7	0,85	3,2 **
Leeftijd 12 tot 16	(0 - 4)	-1,16	-6,4 **	-1,84	-15,6 **
Leeftijd 16 tot 18	(0 - 2)	0,79	2,0 *		
Geboren voor 1972	(-11 - 0)	-0,76	-9,2 **		
Geboren na 1972	(0 - 21)	0,46	11,8 **		
Geboren voor 1975	(-7 - 3)			-0,44	-5,0 **
Geboren na 1975	(3 - 21)			-0,08	-2,0 *
Meisje	(0 - 1)	4,45	13,0 **	0,96	3,1 **
Opleiding	(-0,5 - 0,5)	12,52	11,3 **	6,41	6,1 **
Opleiding moeder	(-0,5 - 0,5)	3,91	4,3 **	3,28	4,0 **
Opleiding vader	(-,05 - 0,5)	3,07	3,5 **	0,60	0,8
Podiumkunsten moeder	(-0,5 - 0,5)	22,42	17,6 **	1,52	1,4
Podiumkunsten vader	(-0,5 - 0,5)	10,67	8,0 **	0,00	0,0
Museum-/monumenten moeder	(-0,5 - 0,5)	6,74	6,2 **	27,17	26,7 **
Museum-/monumenten vader	(-0,5 - 0,5)	1,59	1,5	17,00	16,7 **
Constante		46,24	86,1 **	54,76	111,6 **
R ²			0,20		0,38
N			17.724		13.408
AVO-bestanden			79-99		83-99

* p=< 0,05; ** p=< 0,01

a Gecontroleerd voor eenoudergezin

b Voor leeftijd en cohort zijn gebroken regressiecoëfficiënten geschat: deze geven het effect aan van leeftijd en cohort binnen het aangegeven bereik. Het leeftijdeffect van zes tot tien jaar is 1,93 voor bezoek aan podiumkunsten: in deze leeftijdscategorie neemt het bezoek aan podiumkunsten elk jaar toe met 1,93 procentpunt.

Bron: Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 1979, 1983, 1987, 1991, 1999 (SCP)

Ouders

De grootste verschillen in cultuurparticipatie zijn het gevolg van het cultureel gedrag van de ouders. Dit is geen verrassende bevinding. In eerder onderzoek is de grote invloed van de ouders ondubbelzinnig aangetoond, ook onder jongeren (De Haan, 1997; De Haan e.a., 2000; Ganzeboom e.a., 2001a, 2001b; Voorpostel e.a., 2001). De cultuurparticipatie van vader en moeder is apart gemodelleerd. Hoewel de correlatie hoog is (0,72/0,73), beïnvloeden vaders en moeders afzonderlijk de participatie van hun kinderen in dezelfde cultuurvorm. Daarbij oefenen moeders de grootste invloed uit: het effect van moeders is anderhalf tot twee keer zo groot als dat van vaders.

De effecten van cultuurparticipatie van de ouders beperken zich voornamelijk tot dezelfde discipline. De grotere deelname van kinderen uit cultureel actieve gezinnen komt waarschijnlijk voornamelijk tot stand doordat actieve ouders hun kinderen *meenemen* naar het theater en het museum. In hoeverre kinderen ook zelfstandig het voorbeeld van hun ouders voorzetten valt uit deze getallen niet af te lezen. Het effect van museum- en monumentenbezoek van de moeder op het podiumkunstenbezoek wijst wel op een invloed buiten de gezamenlijke deelname om.

Wanneer we de effecten van het cultureel gedrag van de ouders tussen beide cultuurvormen vergelijken dan valt op dat die bij museum- en monumentenbezoek veel groter zijn dan bij bezoek aan podiumkunsten. Nadere analyse leert dat het percentage verklaarde variantie zonder rekening te houden met de ouders ongeveer gelijk is voor beide cultuurvormen (tussen vier en vijf procent). Na toevoeging van kenmerken van de ouders is het percentage verklaarde variantie bij museum- en monumentenbezoek (38 procent) veel groter dan bij podiumkunstenbezoek (20 procent). Vooral voor museum en monumenten geldt dus dat kinderen hier met hun ouders naar toe gaan.

Opvallend is dat het effect van opleidingsniveau van de ouders niet weg verklaard wordt door hun culturele activiteiten. Het effect van het opleidingsniveau van de ouders loopt dus niet geheel via hun cultuurparticipatie. Het zelfstandige effect van het opleidingsniveau van de ouders kan een aanwijzing zijn voor het cultureel klimaat in het ouderlijk gezin buiten de gemeenten cultuurdeelname om. Waar de cultuurparticipatie van de ouders onderhevig is aan de tijdrestricties die een gezin met (jonge) kinderen met zich mee brengt, is het opleidingsniveau een indicator voor het cultureel klimaat die daar niet onder lijdt.

Opleidingsniveau

Verder zien we dat degenen die ten opzichte van hun leeftijdsgenoten op een hoger niveau onderwijs volgen, cultureel actiever zijn. In tegenstelling tot kenmerken van de ouders is opleidingsniveau een kenmerk van de eigen (toekomstige) statusgroep. Onderzoek naar de cultuurdeelname onder veertien- tot zeventienjarigen laat zien dat het niveau van voortgezet onderwijs op deze leeftijd nog nauwelijks differentieert (Ganzeboom e.a., 2001b). Het effect van opleiding wordt in deze data voornamelijk veroorzaakt door zestien-, zeventien- en achttienjarigen, die voor een deel al mbo-, hbo- en universitair onderwijs volgen.

4.2 Leeftijdvariatie in de effecten van ouderlijk milieu

Nu onderzoeken we hoe de invloed van het ouderlijk milieu op de cultuurparticipatie varieert over leeftijd. De verwachting is dat ouders in de leeftijd zes tot twaalf jaar een toenemende invloed uitoefenen op de cultuurparticipatie van hun kinderen (hypothese 1). Over het belang van ouderlijk milieu wanneer kinderen in de leeftijd twaalf tot achttien jaar zijn beland, zijn verschillende verwachtingen geformuleerd. Volgens de *groeïende-gelijkenishypothese* zet de culturele socialisatie in het ouderlijk milieu zich voort en is er sprake van een toenemende invloed van de ouders. De *afnemende-gelijkenishypothese* voorspelt dat de invloed van de ouders aan het begin van de adolescentie maximaal is en vervolgens afneemt.

De hypothesen over het verloop van de invloed van de ouders toetsen we door kenmerken van het ouderlijk milieu te laten variëren met leeftijd. Met name het verschil in de effecten van leeftijd vóór en na twaalf jaar is interessant, omdat daar verschillende verwachtingen over zijn. We maken in de interactie-effecten geen onderscheid meer tussen kenmerken van vaders en moeders. De cultuurparticipatie van beide ouders is sterk gecorreleerd, waardoor samenvoegen stabielere effecten oplevert. De cultuurparticipatie van de ouders is daarom opnieuw berekend als de gewogen som van de cultuurparticipatie van beide ouders (gewogen met de effecten van vader en moeder in het basismodel).

In tabel 4 voegen we aan het basismodel interacties tussen leeftijd en de kenmerken van het ouderlijk milieu toe.⁵ Hoewel de hypothesen betrekking hebben op het verloop van de ouderlijke invloed vóór en na twaalf jaar, bekijken we de effecten van de ouders voor alle leeftijdssegmenten in het basismodel. Op die manier kan het leeftijdeffect voor jongeren met meer en minder cultureel actieve ouders gemakkelijker geïnterpreteerd worden.

In de tabel valt direct op dat de cultuurparticipatie van de ouders alleen binnen in dezelfde discipline significant over leeftijd (en geboortecohort) varieert. In de volgende paragrafen bespreken we per cultuurvorm wat deze effecten betekenen. Figuur 2 geeft het leeftijdverloop van het effect van de ouders weer. Deze figuur laat zich vergelijken met de verwachte ontwikkelingen hierin volgens de hypothesen in figuur 1.

Bezoek aan podiumkunsten

Als we in tabel 4 de leeftijdvariatie van de ouderlijke invloed bij podiumkunsten bestuderen, dan zien we dat het effect van cultuurparticipatie van de ouders in de leeftijdperiode van zes tot tien jaar groeit. Tussen de leeftijd tien en twaalf jaar blijft de invloed van de ouders gelijk om na twaalfjarige leeftijd weer te dalen. Nadere analyse leert dat er over de hele periode tussen zes- en twaalfjarige leeftijd sprake is van een toenemende invloed van de ouders. Deze verschilt significant van de afnemende invloed in de periode van twaalf tot achttien jaar. De resultaten zijn in overeenstemming met de eerste *hypothese* op grond waarvan tussen zes en twaalfjarige leeftijd een stijgende invloed van de ouders verwacht werd, en met de *afnemende-gelijkenishypothese* die een dalende invloed van de ouders na twaalfjarige leeftijd voorspelde.

Tabel 4: *Bezoek podiumkunst, musea- en monumenten door jongeren van zes tot achttien jaar. Modellen met leeftijd- en cohortinteracties Ongestandaardiseerde regressie-coëfficiënten en t-waarden (cursief) (gecorrigeerd voor geclusterde waarnemingen)^a*

	bereik variabele	podiumkunsten		musea en monumenten	
		b	t	b	t
Leeftijd 6 tot 10 ^b	(-4 - 0)	1,89	11,1 **	1,66	11,7 **
Leeftijd 10 tot 12	(0 - 2)	0,56	1,8	0,93	3,5 **
Leeftijd 12 tot 16	(0 - 4)	-1,15	-6,4 **	-1,87	-16,1 **
Leeftijd 16 tot 18	(0 - 2)	0,87	2,2 *		
Geboren voor 1972	(-11 - 0)	-0,76	-9,0 **		
Geboren na 1972	(0 - 21)	0,47	12,0 **		
Geboren voor 1975	(-7 - 3)			-0,35	-3,9 **
Geboren na 1975	(3 - 21)			-0,09	-2,3 *
Meisje	(0 - 1)	4,48	13,1 **	0,97	3,5 **
Opleiding	(-,5 - 0,5)	13,23	11,5 **	9,55	9,0 **
Opleiding vader	(-0,5 - 0,5)	4,45	3,3 **	0,52	0,6
Opleiding moeder	(-0,5 - 0,5)	5,53	3,5 **	1,10	0,6
Podiumkunsten vader	(-0,5 - 0,5)	11,25	7,2 **	-0,09	-0,1
Podiumkunsten moeder	(-0,5 - 0,5)	23,05	10,8 **	1,57	0,7
Museum-/monumenten vader	(-0,5 - 0,5)	1,54	1,3	22,61	19,2 **
Museum-/monumenten moeder	(-0,5 - 0,5)	7,76	3,9 **	36,96	25,1 **
Opleiding ouders					
* leeftijd 6 – 10		1,01	1,3	0,58	1,0
* leeftijd 10 – 12		-0,30	-0,2	0,56	0,5
* leeftijd 12 – 16		-0,42	-0,5	0,30	0,6
* leeftijd 16 – 18		3,16	1,6		
* geboortejaar < 1972		0,41	1,0		
* geboortejaar > 1972		-0,25	-1,4		
* geboortejaar < 1975				0,64	1,7
* geboortejaar > 1975				0,12	0,7
Museum-/monumenten ouders					
* leeftijd 6 – 10		-0,30	0,4	-0,03	-0,1
* leeftijd 10 – 12		-1,38	-1,0	-6,88	-6,5 **
* leeftijd 12 – 16		-0,42	-0,5	-3,93	-8,0 **
* leeftijd 16 – 18		2,79	1,6		

Tabel 4 Bezoek podiumkunst, musea en monumenten door jongeren van zes tot achttien jaar.
 (vervolg): Modellen met leeftijd- en cohortinteracties Ongestandaardiseerde regressie-coëfficiënten
 en t-waarden (cursief) (gecorrigeerd voor geclusterde waarnemingen)^a

bereik variabele	podiumkunsten		musea en monumenten	
	b	t	b	t
* geboortejaar < 1972	0,05	0,1		
* geboortejaar > 1972	0,05	0,3		
* geboortejaar < 1975			-0,68	-1,9
* geboortejaar > 1975			-0,12	-0,7
Podiumkunsten ouders				
* leeftijd 6 – 10	2,46	2,8 **	0,43	0,7
* leeftijd 10 – 12	-0,60	-0,4	1,47	1,2
* leeftijd 12 – 16	-2,23	-2,4 *	-0,87	-1,7
* leeftijd 16 – 18	-2,46	-1,2		
* geboortejaar < 1972	-0,59	-1,4		
* geboortejaar > 1972	0,77	3,8 **		
* geboortejaar < 1975			-0,32	-0,8
* geboortejaar > 1975			0,17	0,9
Constante	46,11	85,9 **	54,46	112,50 **
R ²		0,21		0,40
N		17.724		13.408
AVO-bestanden		79-99		83-99

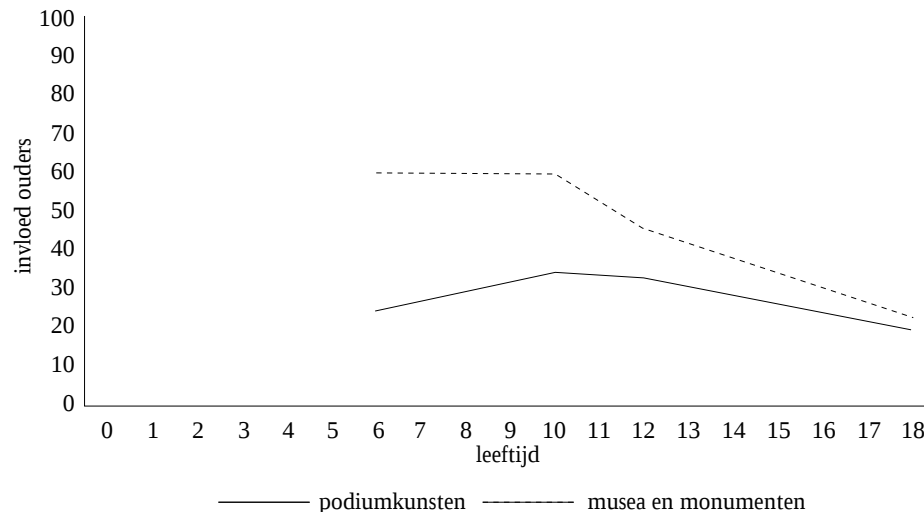
* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

a Gecontroleerd voor eenoudergezin

b Voor leeftijd en cohort zijn gebroken regressiecoëfficiënten geschat: deze geven het effect aan van leeftijd en cohort binnen het aangegeven bereik. Het leeftijdeffect van zes tot tien jaar is 1,89 voor bezoek aan podiumkunsten: in deze leeftijdscategorie neemt het bezoek aan podiumkunsten elk jaar toe met 1,89 percentagepunt.

Bron: Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 1979, 1983, 1987, 1991, 1999 (SCP)

Figuur 2: Invloed van de ouders op bezoek aan podiumkunsten, musea en monumenten onder jongeren van zes tot achttien jaar naar leeftijd

Om uit te maken of ouders hun invloed helemaal of gedeeltelijk verliezen wanneer hun kinderen de leeftijd van twaalf jaar zijn gepasseerd, moeten we doorrekenen hoe groot de verschillen in cultuurparticipatie tussen twaalf- en achttienjarige leeftijd nu werkelijk zijn. Het hoofdeffect van de cultuurparticipatie van de ouders geeft het effect aan van de cultuurparticipatie van de ouders op tienjarige leeftijd. Gegeven de overige kenmerken verschilt de cultuurparticipatie op tienjarige leeftijd tussen de minst en de meest cultureel actieve ouder 34,3 percentielpunten (effecten van vader en moeder opgeteld). Van tien- tot twaalfjarige leeftijd blijft de invloed gelijk (oftewel hij neemt met .60 heel licht en niet significant af); na twaalfjarige leeftijd daalt deze weer met 2,2 percentielpunten per jaar. Doorrekenen leert dat de verschillen tussen jongeren uit de minst en de meest cultureel actieve gezinnen op achttienjarige leeftijd gedaald zijn tot 19,2 percentielpunten. Dit blijkt nog steeds een significant verschil te zijn (t -waarde 5,3).

In de tabel is te zien dat de invloed van de ouders zich na zestienjarige leeftijd lijkt te stabiliseren. Het effect is weliswaar negatief, maar niet (meer) significant. Nadere analyse laat echter zien dat er geen onderscheid is tussen het effect van de ouders voor en na zestien jaar. Opmerkelijk is dat vanaf deze leeftijd het opleidingsniveau van de ouders en hun museum- en monumentenbezoek een positieve (maar niet significante) invloed gaan uitoefenen op het bezoek aan podiumkunsten door hun kinderen. Deze bevinding is wellicht een voorzichtige aanwijzing voor toenemende cultuuroverdracht na achttienjarige leeftijd.

Bezoek aan musea en monumenten

Kijken we nu naar museum- en monumentenbezoek, dan blijken de verschillen tussen kinderen met de minst en de meest cultureel actieve ouders niet significant te veranderen van zes- tot

tienjarige leeftijd. De invloed van de ouders is op tienjarige leeftijd van de kinderen nog net zo groot als op zesjarige leeftijd. Na tienjarige leeftijd verandert het beeld en verliezen ouders hun invloed op hun kinderen. De afnemende invloed van de ouders zet zich na twaalfjarige leeftijd voort, zij het minder sterk dan in de twee jaar daarvoor.

Op basis van deze bevindingen moet de eerste *hypothese*, volgens welke een stijgende invloed van de ouders tussen zes- en twaalfjarige leeftijd verwacht werd, verworpen worden. Ook de *groeïende-gelijkenishypothese* die een stijgende invloed van de ouders na twaalf jaar voorspelde, kunnen we niet handhaven. Duidelijk is immers dat de invloed van de ouders tussen zes en tien jaar maximaal is. Ook bij museum- en monumentenbezoek geven de uitkomsten steun aan de *afnemende-gelijkenishypothese*, die voorspelt dat de invloed van de ouders kleiner wordt in de adolescentie, zij het dat de afname al voor twaalfjarige leeftijd is ingezet.

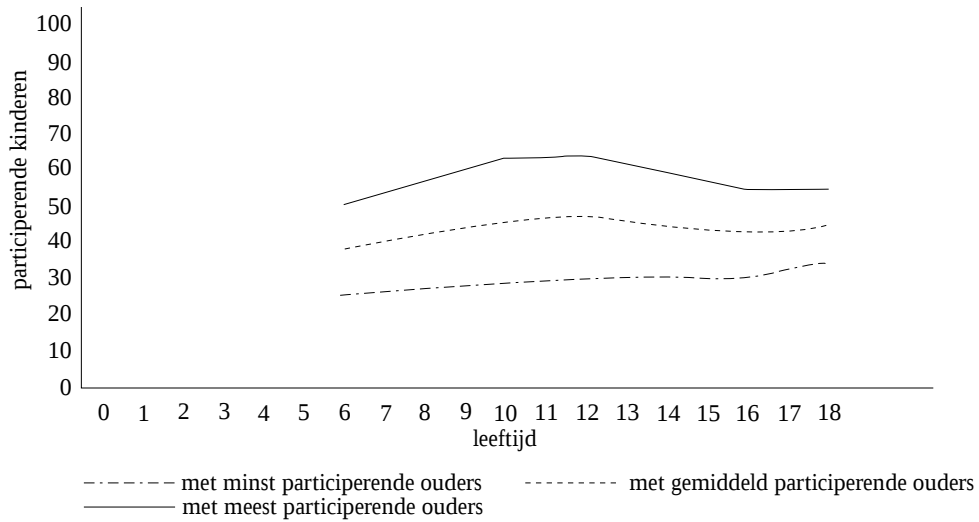
De vraag is ook hier in welke mate de invloed van de ouders afneemt. Daalt deze tot nul of blijft er nog een positief effect over? Het hoofdeffect van de ouders geeft het verschil aan in museum- en monumentenbezoek op tienjarige leeftijd tussen kinderen met de minst en de meest cultureel actieve ouders (59,6 percentielpunten). Dit verschil wordt kleiner naarmate kinderen ouder worden, eerst met bijna zeven percentielpunten per jaar, even later met bijna vier. Doorrekenen leert dat de verschillen tussen kinderen met de minst en de meest actieve ouders op achttienjarige leeftijd zijn afgenomen tot 22,2 percentielpunten. Dit is een forse daling, maar het verschil is nog steeds significant (*t*-waarde 11,8).

Figuur 3a en 3b geven het verloop van de invloed van de ouders op een andere manier weer. Afgebeeld is hoe de cultuurdeelname zich over de leeftijd ontwikkelt voor kinderen uit cultureel actieve en niet cultureel actieve gezinnen (het verschil tussen de buitenste lijnen levert figuur 2 op). We zien hier duidelijk dat de ontwikkeling van de cultuurparticipatie afhangt van de culturele activiteiten in het ouderlijk gezin. Met name is dit het geval bij museum- en monumentenbezoek, waar de verschillen die veroorzaakt worden door milieu van herkomst ook veel groter zijn.

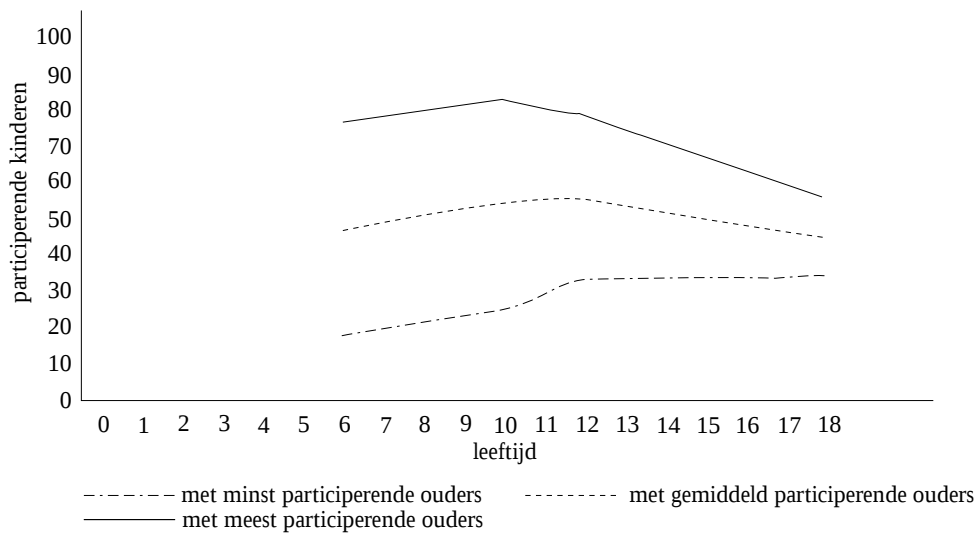
Bij podiumkunsten zien we dat de verschillen in invloed van het ouderlijk milieu tot zestienjarige leeftijd voornamelijk veroorzaakt worden door kinderen uit cultureel actieve gezinnen. Bij hen neemt de deelname tot tienjarige leeftijd toe, blijft even op hetzelfde niveau, en daalt na twaalfjarige leeftijd weer. Bij kinderen uit niet cultureel actieve gezinnen handhaaft de deelname zich tot zestienjarige leeftijd min of meer op hetzelfde lage niveau. Bij hen is vanaf zestien jaar een lichte opleving van de participatie zichtbaar. De afname van de invloed van het ouderlijk milieu is vanaf deze leeftijd niet meer alleen toe te schrijven aan de dalende participatie van kinderen uit cultureel actieve gezinnen, maar wordt mede veroorzaakt door een toename van de deelname onder kinderen uit niet cultureel actieve gezinnen.

Een iets ander beeld komt naar voren bij museum- en monumentenbezoek. Zowel bij kinderen uit cultureel actieve als bij kinderen uit niet cultureel actieve gezinnen stijgt het bezoek aan musea en monumenten tot tienjarige leeftijd. Echter, waar de deelname van kinderen met cultureel actieve ouders vanaf deze leeftijd alleen maar daalt, is er bij kinderen die niet zijn opgegroeid met museum- en monumentenbezoek sprake van stijging in de deelname, met name in de leeftijd tussen tien en twaalf jaar. Bij museum- en monumentenbezoek komt de afname in het ouderlijk-milieu-effect vanaf tienjarige leeftijd zowel tot stand door de toename in de deel-

Figuur 3a: Bezoek aan podiumkunsten onder jongeren van zes tot achttien jaar naar leeftijd met minst en meest participerende ouders

Figuur 3b: Bezoek aan musea en monumenten onder jongeren van zes tot achttien jaar naar leeftijd met minst en meest participerende ouders

name van kinderen uit niet cultureel actieve gezinnen als door de afname in de participatie van kinderen uit cultureel actieve gezinnen.

Een verklaring voor de opgaande trend in het museum- en monumentenbezoek bij kinderen uit weinig cultureel actieve gezinnen biedt de school. Scholen organiseren regelmatig culturele activiteiten, waarvan museum- en monumentenbezoek een van de meest voorkomende is (Van Hoorn e.a., 1998; Van Grinsven e.a., 2000). Doordat leerlingen in die levensfase nog min of meer ongedifferentieerd onderwijs volgen en dus ook hetzelfde repertoire aan culturele uitstapjes krijgen aangeboden, komen ook kinderen die er van huis uit niet vertrouwd mee waren, met cultuur in aanraking. Het resultaat is een toename in de cultuurparticipatie (zie ook De Haan, 1997).

De stijging in de deelname aan museum- en monumentenbezoek die zich bij kinderen uit niet cultureel actieve gezinnen voordoet tussen tien en twaalf jaar, zet zich niet voort na twaalfjarige leeftijd. Dit heeft wellicht te maken met het gegeven dat kinderen uit minder cultureel actieve gezinnen op lagere schoolniveaus terechtkomen (De Graaf, 1989; Niehof, 1997). Omdat culturele activiteiten in het onderwijs meer voorkomen op hogere schoolniveaus (Van Hoorn e.a., 1998), komen zij vanaf het moment dat leerlingen doorstromen naar verschillende schoolniveaus minder vaak via school in aanraking met cultuur.

Historische verschuivingen in de effecten van ouderlijk milieu

Verandert de invloed van de ouders over de tijd? De variatie in het effect van ouderlijk milieu naar geboortecohort is constant gehouden om de leeftijdeffecten goed te kunnen schatten. Hoewel het geen onderzoeksvraag is, is het interessant na te gaan in hoeverre zich historische verschuivingen voordoen in de effecten van cultuurparticipatie van de ouders. Het blijkt dat alleen bij podiumkunsten verschillen tussen cohorten optreden in de invloed van het ouderlijk milieu. Net als bij leeftijd doen zich alleen verschillen voor als het gaat om cultuurparticipatie binnen dezelfde discipline. De interactie tussen podiumkunstbezoek van de ouders en geboortecohort laat zien dat het effect van ouders bij podiumkunsten tot 1972 stabiel is en na die tijd een stijgende trend vertoont. Verschillen op grond van ouderlijk milieu in deelname aan podiumkunsten groeien vanaf geboortecohort 1972 met 7,7 percentielpunten per tien jaar.

Een saillant detail is dat de door De Waal (1989) ondervraagde scholieren (van ongeveer zestien jaar) tot het geboortecohort behoren waarin het podiumkunstbezoek en ook de invloed van de ouders volgens deze analyses een dieptepunt bereiken (immers, ze zijn waarschijnlijk in 1988 ondervraagd en zijn dus geboren rond 1972).⁶ Het is dus niet zo verwonderlijk dat De Waal weinig culturele belangstelling onder haar respondenten aantrof.

Bij bezoek aan musea en monumenten is er sprake van een dalende trend in de invloed van de ouders, maar deze is (net) niet significant. Nadere analyse leert dat de lineaire effecten voor en na geboortecohort 1975 niet van elkaar verschillen. Een lineair interactie-effect voldoet dus net zo goed. Vervanging van de beide regressiecoëfficiënten door een lineair effect levert nu wel een (net) significant dalende trend. De effecten van ouderlijk milieu blijken voor geboortecohorten na 1965 elke tien jaar met 2,7 percentielpunten af te nemen (*t*-waarde 2,0).

5. Conclusie

Blijven ouders de cultuurparticipatie van hun kinderen beïnvloeden zodra deze oud genoeg zijn om zelfstandig aan cultuur deel te nemen? Over het antwoord op deze vraag bestaan tegenstrijdige bevindingen. Uit de publicatie van De Waal (1989) komt naar voren dat jongeren ophouden met cultuurbezoek zodra ze de adolescentie bereikt hebben, ook jongeren die opgegroeid zijn met cultuur. Dit resultaat is in tegenspraak met de sterke effecten van ouderlijk milieu op de cultuurparticipatie die in grootschalige onderzoeken naar cultuurparticipatie, ook onder jongeren, herhaaldelijk zijn aangetoond (De Haan e.a., 2000; Ganzeboom e.a., 1991, 2001a, 2001b; Van Eijck 1996; Voorpostel e.a., 2001).

In dit artikel is daarom nagegaan hoe de invloed van het ouderlijk milieu varieert tussen zes- en achttienjarige leeftijd. We hebben dit gedaan voor deelname aan twee vormen van hogere cultuur: ten eerste podiumkunsten en ten tweede musea en monumenten. De vraag is onderzocht door analyse van gegevens over cultuurparticipatie van ouders en kinderen uit het Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek (AVO-bestanden (SCP)), dat vanaf 1979 elke vier jaar herhaald is. De onderzoeksgroep wordt gevormd door zes- tot achttienjarige thuiswonende kinderen. De gegevens uit de zes jaren zijn gestapeld, waardoor het mogelijk is leeftijden en cohorteffecten te onderscheiden.

Op welke leeftijd lijken jongeren het meest op hun ouders in hun participatie in hogere cultuur? Het antwoord luidt dat dit op tienjarige leeftijd het geval is. Bij podiumkunsten is de invloed van de ouders maximaal wanneer de kinderen tussen tien en twaalf jaar oud zijn. Wat betreft museum- en monumentenbezoek lijken kinderen het meest op hun ouders in de leeftijdperiode tussen zes en tien jaar. Wanneer kinderen de leeftijd van tien jaar zijn gepasseerd, neemt de gelijkenis tussen ouders en kinderen af. Deze bevinding betekent een ondersteuning van de *afnemende-gelijkenishypothese* die voorspelt dat de invloed van de ouders op de cultuurparticipatie in de adolescentie afneemt. Ouders verliezen hun invloed echter niet helemaal. Op achttienjarige leeftijd zijn er nog steeds behoorlijke verschillen tussen kinderen die met cultuur zijn opgegroeid, en degenen die thuis niet met cultuur in aanraking zijn gekomen.

De invloed van de ouders is verreweg het grootst binnen dezelfde cultuurvorm, met name bij museumbezoek, en vooral op jonge leeftijd. Dit wijst erop dat de effecten van het ouderlijk milieu voornamelijk het socialisatieproces zelf weerspiegelen (ouders nemen hun kinderen mee naar cultuur) en niet de daadwerkelijke overdracht. Kinderen gaan op jonge leeftijd met hun ouders mee naar cultuur en houden daarmee op zodra ze oud genoeg zijn om alleen thuis te blijven. Ze zetten niet automatisch het gedrag van hun ouders voort.

De vraag is dan ook wat er gebeurt na achttienjarige leeftijd. Pas wanneer kinderen op zichzelf gaan wonen, zijn het socialisatieproces zelf en de werkelijke cultuuroverdracht beter uit elkaar te trekken. Een mogelijkheid is bovendien dat de effecten van socialisatie pas na verloop van tijd naar voren komen. In dat geval zou de gelijkenis tussen ouders en kinderen op een gegeven moment weer toenemen. De openliggende vraag is wanneer.

Noten

1. Ineke Nagel is als junior onderzoeker verbonden aan de vakgroep Sociologie van de Universiteit Utrecht. Correspondentieadres: postbus 80140, 3508 TC Utrecht. E-mail: I.Nagel@fss.uu.nl. Ik bedank Harry Ganzeboom, Tom Snijders en Merijn Rengers voor hun commentaar op een eerdere versie van dit artikel.
2. Museumbezoek van de kinderen ontbreekt in AVO79. Analyses van museum- en monumentenbezoek zijn uitgevoerd op AVO83-99. Daarbij zijn dezelfde (via percentielscores gestandaardiseerde) onafhankelijke variabelen gebruikt als in de analyses van podiumkunsten op AVO79-99. Nadere analyse laat zien dat standaardisering op AVO83-99 niet leidt tot andere conclusies. Museumbezoek van de ouders is in AVO79 een binaire variabele. Hiervoor is door middel van standaardisatie gecorrigeerd.
3. Omdat museum- en monumentenbezoek bij de kinderen vanaf 1983 bekend is, is het oudste geboortecohort in deze analyses 1965; de correlatie tussen geboortecohort en leeftijd bedraagt hier $-0,58$.
4. Na een reeks modelleringen van leeftijd- en cohort-effecten blijkt dit model te voldoen aan een optimale combinatie van een maximale hoeveelheid verklaarde variantie en een gebruik van zo min mogelijk vrijheidsgraden.
5. De ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten zijn tussen de verschillende leeftijden niet goed vergelijkbaar, wanneer de variantie in de afhankelijke variabele over leeftijd varieert. Nadere analyse leert dat de standaarddeviatie in de afhankelijke variabelen nauwelijks varieert over leeftijd. Interpretatie van de regressiecoëfficiënten van de leeftijdinteracties in termen van standaarddeviaties in de afhankelijke variabele op elke leeftijd, levert derhalve geen andere resultaten op.
6. Met dank aan Harry Ganzeboom die me op deze uitkomst attent maakte.

Literatuur

- Berndt, T.J. (1982). The features and effects of friendship in early adolescence. *Child Development*, 53, 1447-1460.
- Brim, O.G. Jr. & Kagan, J. (1980). Constancy and change: a view of the issues. In Brim, O.G. (Jr.) & Kagan, J. (eds.). *Constancy and change in human development* (pp. 1-25). Cambridge, Massachusetts / London, England: Harvard University Press.
- Brittain, C.V. (1963). Adolescent choices and parent-peer cross-pressures. *American Sociological Review*, 28, 385-391.
- Coleman, J.S. (1961). *The adolescent society. The social life of the teenager and its impact on education*. New York: The Free Press of Glencoe.
- Davies, M. & Kandel, D.B. (1981). Parental and peer influences on adolescents' educational plans: some further evidence. *American Journal of Sociology*, 87, 363-387.
- Dornbusch, S.M. (1989). The sociology of adolescence. *Annual Review of Sociology*, 15, 233-259.
- Eijck, K. van (1996). *Family and opportunity. A sibling analysis of the impact of family background on education, occupation and consumption*. Tilburg: Tilburg University Press.
- Elkin, F. & Handel, G. (1978[1960]). *The child and society: the process of socialization*. New York: Random House.
- Ganzeboom H.B.G. & De Graaf, P.M. (1991). Sociale herkomst, culturele socialisatie en cultuurparticipatie: een sibling-analyse. *Sociale Wetenschappen*, 34, 272-287.
- Ganzeboom, H.B.G. & Nagel, I. (1995). *Culturele loopbanen*. NWO-Onderzoeksvoorstel.

- Ganzeboom, H.B.G., Nagel, I. & Damen, M. (2001a). Onderzoeksdiseins en de muze. Nieuwe gegevens over effecten van kunsteducatie in het voortgezet onderwijs. In Ganzeboom, H.B.G. & Henrichs, H. (eds). *De Moede Muze. Opstellen voor Wim Knulst* (pp. 94-109). Cultuur + Educatie (1). Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.
- Ganzeboom, H.B.G., Haanstra, F., Hoorn, M. van, Nagel, I. & Vingerhoets, C. (2001b). *Momentopname 2000 CKV1-Volgproject*. Cultuur + Educatie (2). Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.
- Glass, J., Bengtson, V.L. & Chorn Dunham, C. (1986). Attitude similarity in three-generation families: socialization, status inheritance, or reciprocal influence? *American Sociological Review*, 51, 685-698.
- Gould, W.W. (1993). Sg19: Linear splines and piecewise linear functions. *Stata Technical Bulletin*, 15, 13-17. Reprinted in *Stata Technical Bulletin Reprints*, 3, 98-104.
- Graaf, P. de (1989). Cultural reproduction and educational stratification. In Bakker, B.F.M., Dronkers, J. & Meijen, G.W. (eds.). *Educational opportunities in the welfare state. Longitudinal studies in educational and occupational attainment in the Netherlands* (pp. 39-57). Nijmegen: ITS.
- Grinsven, V. van & Kommer, H. (2000). *Rapportage culturele activiteiten. Eindrapportage basis-onderwijs*. Utrecht: DUO Market Research.
- Haan, J. de (1997). *Het gedeelde erfgoed. een onderzoek naar veranderingen in de cultuurhistorische belangstelling sinds het einde van de jaren zeventig*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Haan J. de & Knulst, W. (2000). *Het bereik van de kunsten. Een onderzoek naar veranderingen in de belangstelling voor beeldende kunst en podiumkunst sinds de jaren zeventig*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hart, J. de (1992). Jongenswereld – meisjeswereld? Jongeren over de relatie met hun ouders en leeftijdgenoten. *Comenius*, 48,430-449.
- Hoorn, M. van; Haanstra, F. & Groot, B. de (1998). *Inventarisatieonderzoek 'cultuur en school'. Deel 2: Cultuureducatie op basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs*. Utrecht: LOKV.
- Huber, P.J. (1967). The behaviour of maximum likelihood estimates under non-standard conditions. In *Proceedings of the fifth Berkeley symposium on mathematical statistics probability*, 1 (pp. 221-233), Berkeley CA: University of California Press.
- Jager, H. de (1967). *Cultuuroverdracht en concertbezoek*. Leiden: H.E. Stenfert Kroese N.V.
- Jennings, M.K. & Niemi, R.G. (1968). The transmission of political values from parent to child. *The American Political Science Review*, 62, 169-184.
- Lau, R.R., Jacobs Quadrel M. & Hartman, K.A. (1990). Development and change of young adults' preventive health beliefs and behavior: influence from parents and peers. *Journal of Health and Social Behavior*, 31, 240-259.
- Meeus, W. (1990). Ouders en leeftijdgenoten in het persoonlijke netwerk van jongeren. *Pedagogisch Tijdschrift*, 15, 25-37.

- Miller, S.D. & Sears, D.O. (1986). Stability and change in social tolerance: a test of the persistence hypothesis. *American Journal of Political Science*, 30, 214-236.
- Musgrove, F. (1971[1966]). *The family, education and society*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Niehof, Jacques (1997). *Resources and social reproduction. The effects of cultural and material resources on educational and occupational careers in industrial nations at the end of the twentieth century*. Nijmegen: thesis.
- Niemi, R.G. & Hepburn, M.A. (1995). The rebirth of political socialization. *Perspectives on Political Science*, 24, 7-16.
- Ritchie, O.W. & Koller, M.R. (1964). *Sociology of childhood*. New Jersey: Prentice hall, Inc., Englewood Cliffs.
- Roe, K. (1994). Reproducing cultural capital. Generation gap or education gap? *Boekmancahier*, 19, 26-36.
- Sebald, H. (1986) Adolescents' shifting orientation toward parents and peers: a curvilinear trend over recent decades. *Journal of Marriage and the Family*, 48, 5-13.
- Voorpostel, M. & Lippe, T. van der (2001). Jongeren en cultuur. Een verklaring voor verschillen in deelname aan elitaire en populaire cultuur. *Mens & Maatschappij* 76, 202-220.
- Waal, M. de (1989). *Daar ga je toch niet heen? Een oriënterende studie over jongeren en de gevestigde kunst*. Amsterdam: Boekman Stichting / Raad voor het Jeugdbeleid.
- Wel, F. van (1993) Een cultuurspleet tussen de generaties? Cultuurstijlen onder jongeren en hun persoonlijke netwerk. *Boekmancahier*, 17, 306-327.
- Wel, F. van (1994). 'Mijn ouders reken ik tot mijn beste vrienden'. Onderzoeken naar de band van jongeren met hun ouders en met hun beste vriend(in). *Jeugd en Samenleving* 1994, 3-13.

Data:

SCP (1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1999) *Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek (AVO)*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

Bijlage 1: Determinanten van uit huis wonen onder jongeren tot en met 25 jaar

	percentage uitwonenden	logistische regressiecoëfficiënt	standaard-fout
Tot 15 jaar	≤0,5	0	
16 jaar (0-1)	0,8	0,55	(0,35)
17 jaar (0-1)	1,2	0,98	(0,29)
18 jaar (0-1)	5,4	2,54	(0,19)
19 jaar (0-1)	12,9	3,51	(0,17)
20 jaar (0-1)	24,2	4,30	(0,17)
21 jaar (0-1)	35,9	4,93	(0,17)
22 jaar (0-1)	50,5	5,49	(0,17)
23 jaar (0-1)	61,3	6,02	(0,17)
24 jaar (0-1)	71,7	6,56	(0,17)
25 jaar (0-1)	80,8	7,03	(0,17)
Geboortecohort (54-93)		-0,02	(0,00)
Meisje (0-1)		1,26	(0,05)
Opleidingsniveau (0-1)		0,58	(0,08)
Constante		-5,21	(0,31)
N			28.514

Bron: Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 1979, 1983, 1987, 1991, 1999 (SCP)

Bijlage 2: Clustering van culturele activiteiten onder jongeren van zes tot achttien jaar en hun ouders Factorladingen (PAF, rotation oblimin)

	kinderen		vaders		moeders	
Toneel	0,45	-0,14	0,70	0,04	0,67	0,03
Cabaret	0,43	0,05	0,63	0,06	0,62	0,07
Klassiek concert	0,31	-0,14	0,30	-0,24	0,36	-0,20
Ballet	0,36	0,00	0,22	-0,09	0,35	-0,04
Mime	0,31	0,03	0,25	-0,00	0,24	-0,01
Monumenten	0,00	-0,65	-0,02	-0,66	-0,04	-0,68
Museum	0,01	-0,73	-0,06	-0,80	-0,03	-0,79
Galerie			0,13	-0,47	0,15	-0,44
Correlatie tussen factoren	-0,45		-0,55		-0,60	

Bron: Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 1979, 1983, 1987, 1991, 1999 (SCP)